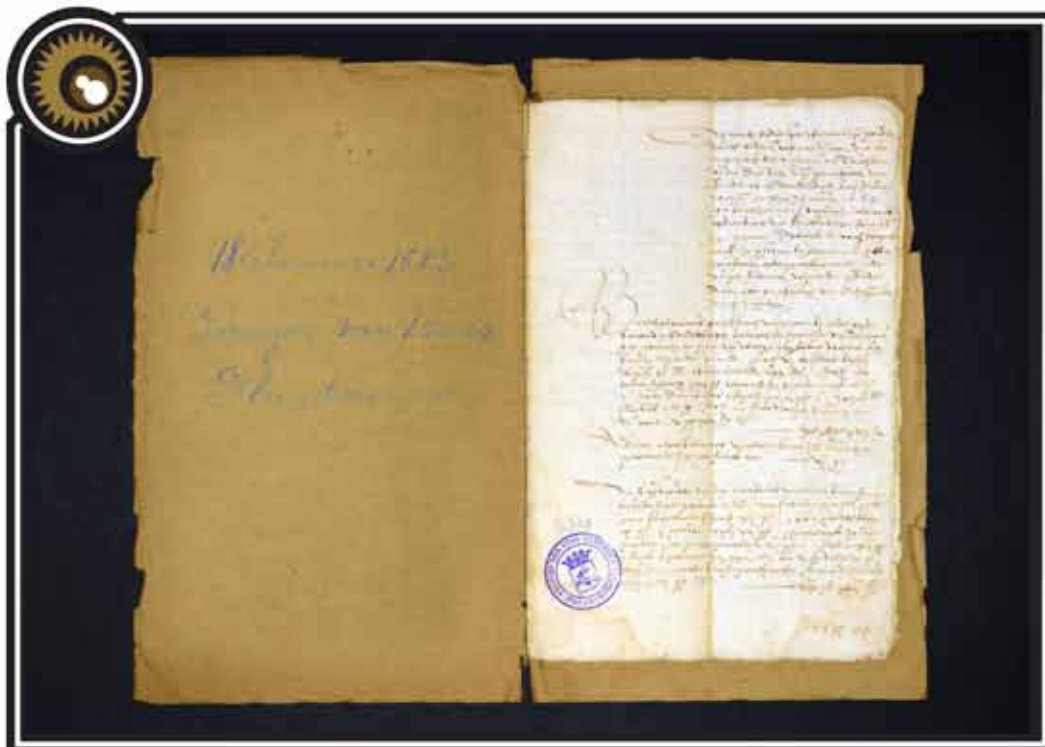

Spaanse soldaten plunderen Turnhout-1583 Stadsarchief

Rond 1550 was er nog geen sprake van België. Turnhout maakte deel uit van het hertogdom Brabant, één van de rijkste gewesten van de 'Nederlanden'. De Nederlanden, ruwweg de huidige Benelux, waren een statenbond die sinds de 15de eeuw door opeenvolgende vorsten meer en meer aan elkaar was gesmeed. Onder het regime van Filips II, sinds 1556 koning van Spanje en via erfenis heer van de Nederlanden, ging het evenwel mis. Filips II trad erg repressief op tegen het opkomend protestantisme. Toen in 1566 over het hele land de inboedel van kerkgebouwen kort en klein werd geslagen tijdens de 'Beeldenstorm', stuurde hij de hertog van Alva met een Spaans leger om orde op zaken te stellen. Het optreden van de Spaanse soldaten en de hoge belastingen deden het protest tegen de vaak corrupte katholieke kerk en de vraag naar godsdienstvrijheid omslaan in een regelrechte opstand. De opstandige provincies sloten zich aaneen in een unie en er brak een heuse (burger)oorlog uit die pas in 1648 (!) zou eindigen. Het vredesverdrag van dat jaar betekende de splitsing van de 'Nederlanden' in een katholiek zuiden onder het gezag van Spanje (het latere België) en een onafhankelijk, protestants noorden (het latere Nederland).

Hoe verging het Turnhout? In 1566 bleek dat de nieuwe leer, het protestantisme, voet aan de grond had gekregen in de stad, en dit bij alle lagen van de bevolking. De aanhangers reageerden vooral tegen de gevestigde orde en de weinig gedisciplineerde geestelijken. In augustus 1566 brak ook hier de Beeldenstorm uit: een groep van 200 mensen vernielden op één dag de beelden en altaars in de Sint-Pieterskerk, de Sint-Bavokerk en het klooster van Corsendonk. Pas vanaf maart 1567 had de overheid de situatie terug onder controle. In de jaren erna trokken regelmatig Spaanse troepen door de stad, en vormden de inkwartieringen en opeisingen een zware last. Vanaf 1576 trok het Spaanse leger zich tijdelijk terug en namen de opstandelingen in de regio het bestuur over in Antwerpen (1576), Herentals (1576) en Breda (1577). 's Hertogenbosch bleef dan weer koningsgezind en het is in dit grensgebied dat de legers elkaar jarenlang bevochten: in de zomer werd er slag geleverd, in de winter bivakkeerde men in een stad en trachtte men het grondgebied van de tegenstander te plunderen.

Bovendien was er in die tijd nog geen sprake van een 'nationaal' gevoel. Troepen liepen vaak over naar de tegenpartij als die meer betaalde en er werd evengoed geplunderd bij de 'eigen' bevolking. Het kasteel van Turnhout viel afwisselend in handen van de opstandelingen en van de Spaanse troepen. Tot grote veldslagen of belegeringen kwam het hier niet, Turnhout had immers geen omwalling waarachter een groot leger zich kon verdedigen, behalve dan in 1597. In dat jaar werd een Spaans leger dat zich terugtrok uit Turnhout op de Tielenheide in de pan gehakt door een veel kleinere groep Nederlandse ruitelij.

18 januari 1583

De chaos en de onzekerheid tijdens deze 'burgeroorlog' is duidelijk af te leiden uit de talrijke documenten die het Stadsarchief uit die tijd bewaart. Het gaat dan niet om mooie oorkonden met wassen zegels, maar om eenvoudige notities: rekeningen, lijstjes, brieven. Ons object van de maand is er daar één van. Het gaat om een opsomming van "goeden, vivres en coopmanschappen" (goederen, levensmiddelen en koopwaren) die op donderdag 18 januari 1583 in de stad en op de weg naar Antwerpen "met geweld" zijn meegenomen door het garnizoen van Breda. Het ging hier niet om opstandelingen uit het noorden, maar om Spaanse soldaten. Sinds juli 1581 was Breda immers weer in handen van de troepen van de koning. De lijst, opgesteld door het stadsbestuur, somt gedetailleerd op wat er gestolen werd bij wie. Alles wat maar enigszins waarde had werd door de soldaten "by extorsie" meegenomen uit woningen en winkels: uiteraard geld en paarden, maar ook kleding, beddelakens, stukken stof, touw en garen, hespen en spek, kaas, haring, enz... Ook de geldkas van de lokale belastingontvanger werd niet vergeten. Interessant is dat ook de geplunderde karren op de weg naar Antwerpen staan vermeld, zodat men als het ware een momentopname krijgt van wie er op dat moment op de baan was met zijn koopwaar. Dat dit alles niet geweldloos gebeurde, blijkt uit de mededeling dat bij het opmaken van de lijst geen rekening werd gehouden met het "smijten en breken" van deuren, vensters, glas en kasten. Of er doden en gewonden vielen, vermeldt het document niet.

Tekst: Bart Sas

Foto: Bram Luyts

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Gegevens:

"18 januari 1583. Garnizoen van Breda. Plunderingen", 1 stuk.
Een transcriptie door Joannes Volders is beschikbaar in de leeszaal.

Inventaris :

"Oorlogslasten vooral XVIe en XVIIe eeuw" (A 085/3),
Stadsarchief Turnhout - TRAM 41, Grote Markt 1, B-2300 Turnhout

Bibliografie :

- H. de Kok, "Politieke geschiedenis van Turnhout tot 1794",
H. de Kok en E. Van Autenboer ed., *Turnhout. Groei van een stad*, Turnhout, 1983, p. 79-116.
- G. Gielis, "Dag 5. 23 augustus 1566. Beeldenstorm in Corsendonk",
H. de Kok, M. Gielis, G. Landuyt e.a. ed., *De kleine geschiedenis van de Kempen in 20 dagen*, Zwolle, 2008.
- F. Stevens, "Dag 6. 8 september 1649. De Blijde Intrede van Amalia van Solms", *ibidem*.

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, klikken naar Object van de Maand). Op deze website vindt u ook meer informatie over TRAM 41 en zijn verschillende componenten.

Contact: TRAM 41 - Stadhuis, Grote Markt 1, B - 2300 Turnhout

Tel: + 32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

v.u.: Francis Stijnen, Tielendijk 53, 2300 Turnhout, +32 14 44 33 11

